

לע"נ אלחנן ז"ל,
עובד ה' מילדותו,
ואיננו כי לקח אותו אלהים

ותשחק ליום אחרון

הופעה של מות יוצרת מערכת ריגושית עזה ביותר, תחושות הצער הבאות לידי בטוי בככי ומספד, תואמות למידת הקירבה לנפטר לבית עולמו. מתוך כך אנו למדים שמקורן הפנימי של רגשות אלו הוא בידיעת ההעדר ותחושת החסרון, של מי שעד פטירתו תפס מקום בהויית חייהם של המתאבלים. העלמותו של הנפטר מתבניות חייהם מערערת את בנינם האישי של הנשארים. והלא כבר בראשית יצירתו של האדם נתודענו לצורך הנפשי שהוטבע בו לעזר כנגדו, עד כדי "או חברותא או מיתותא". מכאן שבכל שהחברותא - שמקורה בקשר משפחתי או בחיבור רוחני או חברתי - עמוקה ומקפת, כך גם גדולה הדאגה מפני ניתוק הקשר הזה. מכאן הפחד מפני הניתוק היותר נצחי הבא בעטיו של המות.

אולם יראת המות אינה רק נחלתם של הקרובים החוששים לאבד אחד ממרכיבי עולמם. היא פוקדת את האדם גם ביחס לעצמו. בספרו "איש ההלכה" טוען הרב סולבייצ'יק שליט"א, שענקי ההלכה פחדו את פחד המות. לראיה הוא מספר כיצד נזדמנו בני משפחתו - הרב מאיר בר אילן עם הג"ר חיים מבריסק - למקום מרגוע על שפת הים הבלטי. בוקר אחד מצא ר' מאיר את הגר"ח יושב וראשו נתון בין שתי ידיו, מבטו

נעוץ בשמש העולה, ונראה שהוא רובץ תחת משא של קדרות ועצבות. לשאלה על מה הוא מיצר השיב הגר"ח: "הנני מהרהר בסוף כל אדם - המות". אימת המות, כותב הרב סולובייצ'יק, נהפכה ליגון חרישי, לצער אילם ולעצבות רכה וענוגה.

תחושה זו טעונה בירור שהרי ידע ר' חיים שהעוה"ז אינו אלא פרוזדור לטרקלין, בכואה דבכואה של חיי עוה"ב, ומפני מה המות כה מצערהן.

לעומת זאת מספרים, שכשישב מרן הרב זצ"ל שכעה בפטירת בתו, שנהרגה כנופלה ממדרגות ביתו בירושלים, שמע את אשתו נאנחת אנחה עמוקה. גער בה הרב והזכיר לה מה שביאר שאין להצטער כל כך. וגם זה טעון בירור.

דברינו להלן נידרש למה שכתב מרן הרב על המות. הדברים נערכו ע"י "הנזיר" באורות הקודש ח"ב בפרק "חיים עד העולם". ניגע רק באפס קצהו של דבריו.

חזיון המות

המות הוא חזיון שוא, טומאתו היא שקרו, מה שכני אדם קוראים מות הרי הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם. ומתוך השקיעה התהומית בקטנות אשר יצר לב האדם השקיע אותו בה, הרי הוא מצייר את תגבורת החיים הזאת בצורה מדאיבה וחשוכה, שהוא קוראה מות.

למראה עיניו של האדם המות הוא אפיסת החיים. במיתת האדם פוסקת תנועתו, יכולת יצירתו, גופו הולך ומתפורר והופך לעפר. בעלי התפיסה המטריאליסטית יקראו להופעה

שכזו מות שפירושו הוא העדר חיים.

ברם, לא זו האמת. "המות (כלומר: המיתה הגופנית) הוא חזיון שוא". משום ש"מה שבני אדם קוראים מות הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם". החיים האמיתיים, חיי הנשמה, הלא אינם נפסקים - "וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה" (קהלת יב, ז). המות אינו אלא שיבתה הביתה של נשמת האדם, להמשך ההתקדמות המוסרית וחיזוק הקשרים האלוקיים שלה. בשחרור מהמולת החיים מוסיפה הנשמה ומתעלית להגשמת תכליתה (עי' דרך ה', חלק א' פרק שלישי). "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא" (ברכות סד. וע"ע בנתיב התורה למהר"ל פ"ט).

כשהנשמה "בת המלך" יוצאת מחביון מאסרה כ"בית הכפרי" (הגוף, שרש"ר), ושבה אל בית אביה, הלא אין מאושר ממנה. הנשמה שמבקשת "אך קרבת אלקים לי טוב", יכולה עתה להגשים מאויה, בלא להלחץ במסגר הגוף ודרישותיו. במקורותיו לפרק זה הוסיף הרד"כ: "והסוד, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום". ר"ל שהדבקות בה' מבטיחה חיי נצח, "היום" במובן של כל יום ויום.

אלא שהשקפת האדם מושפעת מאופי חייו, אשר אצל רובא דאינשי סובבים הם סביב חיי הגוף, ולפיכך מיתת הגוף נדמית לו כסיום החיים. "ומתוך השקיעה התהומית בקטנות, אשר יצר לב האדם השקיע אותו בה, הרי הוא מציר את תגבורת החיים הזאת בצורה מדאיכה וחשוכה, שהוא קוראה מות". שהרי אי אפשר לו לאדם הגשמי לצייר את התענוג הרוחני של העולם העליון. וככל שהוא גשמי יותר כך הוא מקושר לחיי גופו ואינו בר השגה במהויות רוחניות. ברם גם אנשי מעלה אינם יכולים להשיג את האמת בהשגה מלאה,

ולפיכך חזיון המות מדאיב את נשמתם, ויוצר אצלם תחושה שביטויה הוא בטומאה.

כל מקום שיש בו טומאה פירושו שהיתה ירידה רוחנית. תורתנו החילה טומאה בכל מי שנפגש עם המות לדרגותיו השונות. כך זב זבה ונדה שאיבדו חיים פוטנציאלים. כך מצורע שנושרים חלקים מבשרו, וכיוצא בזה יולדת שגופה איבד את החיים שהתפתחו בקרבה. דרגת הטומאה בשיאה - אבי אבות הטומאה - נוצרת בעקבות מפגש עם המות עצמו. ככל שהמפגש עם המות הדוק ובוטה יותר כך גדלה דרגת הטומאה. וזאת משום שהמפגש הזה יוצר רשמים שליליים, השפעות פסיכולוגיות וזעזועים נפשיים קשים בנפש האדם.

לדרכו של הרב "טומאתו הוא שקרו", שהרי באמת לא כן היתה צריכה להגיב נפש האדם. ברם "אי אפשר להמלט ממנה כל זמן שהממשל הכזבי כל כך שולט בעולם", ולפיכך חובת המתאבלים לברך "ברוך דיין האמת", מה שאין כן לעתיד לבא, שיברכו "הטוב והמטיב". מתוך כך בא הרב להסכר מקורי, מפני מה אסרה תורה על הכהנים להיטמא למת:

מתעלים הם הכהנים בקדושתם מהקשבה שקרית זו, שאי אפשר להמלט ממנה כל זמן שהממשל הכזבי כל כך שולט בעולם, כי אם בהעברת העינים מהמחזה המכיא את רשמי ההטעאה על כל נפשות מת לא יכא, לנפש לא יטמא בעמיו.

הכהנים המצווים לעבוד את עבודת הקודש במקדש אינם יכולים ליפול מדרגתם. מאידך, לא נוכל לצוות עליהם להישאר במעלתם הרוחנית, אלא אם כן ייאסר עליהם המפגש עם חזיון המות. לכהן הדיוט התירה התורה להיטמא לשבעת קרוביו, אך לכה"ג הנכנס לקדש הקדשים נאסר אף זאת, ולכן

”ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדשיו אלהיו”, המקום שבו הוא נפגש עם אלקים חיים.

והנה בא הרב ומחדש שהמציאות של ”יראת המות” היא ברת שינוי. לשם כך יש להבין מה יוצר את היראה השלילית הזו, וכיצד ניתן לסלקה.

”השחרור מיראת המות”

יראת המות היא מחלת האדם הכללית, הבאה בעקב החטא. החטא יצר את המות, והתשובה היא התרופה האמת להכחיד אותו מן העולם.

בראשונה עלה במחשבה שיחיה האדם לעולם. אולם עקב החטא הקדמוני נגזרה מיתה עליו ועל זרעו. נמצא שחטא ההתמסרות לתאוות הגוף ואי הציות לצו האלקים הביאו את המות אל האנושות. ”לולא חטא האדם הקדמון, לולא הלך האדם אחר תאוותיו הבהמיות, היתה התחושה הרוחנית מופיעה עליו ברוב אורה” (אודה”ק, עמ’ שפ”ה). משקיפח האדם את גדלות הרוח, איבד את יכולתו להתמודד עם גזירת המות הגופני, והרי הוא ירא מפניו. לפיכך יראת המות היא ”מחלת האדם הכללית” הפוקדת את כל צאצאיו.

כל עמל האדם סובב והולך להנצל מן המות, ולא יבא למטרתו כי אם כהגדילו את נשמתו, ממקורה הפנימי. השיקוע בעפר החומריות וההתלהבות הנפשית ככל צרביה, הוא רק מגדיל את המות, וממילא הוא מוסיף יראה על יראתו, וכל מה שיחאמץ האדם שלא להתיירא מפניו לא יועיל לו כלום, מאחר שהוא משקיע

את כל הויתו כתוכנים כאלה, שמות שולט בהם, והוא מהרסם ומכלה אותם. איך לא יתפלץ הלב על יופי הנהפך לכיעור ועל חמרה שמחהפכת לבחילה. כאין לתיים מטרה, המות מוכרח להיות מאוים, המלחמה נגדו לשוא היא, העזות מאומה לא תועיל.

האדם רוצה לחזור אל מצבו הבראשיתי, זה שקדם החטא. קללת "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" מהדהדת בלבו, ואינה נותנת לו מנוח. אלא שמסתבר שבמקום לתקן הרי הוא מוסיף ומקלקל. היה עליו לחזור ולציית לצו ה' מתוך הבנה לתפקידו בעולם, ותחת זאת הוא ממשיך ללכת אחר תאוות גופו, ועם תופעת המות הוא מתמודד ע"י תרופות חיצוניות, ע"י נסיון להאריך את תוחלת החיים ולשפר את איכותם הגופנית והנפשית.

ברם התרופה האחת היא התשובה אל ה'. תיקון החטא. החטא הקדמוני מתבטא בקריאת ה"איכה" שקורא הקב"ה אל האדם הכורח ממנו, המתחבא בין עצי הגן. תיקונו יהיה בכקשה מתמדת של קרבת אלקים. מתוך כך יתברר לאדם שהדרך להשגת מטרת חייו אינה נפסקת במיתת גופו, אלא אדרבא. במיתתו נפתחת לפניו דרך רחבה יותר לדבקות אלוקית. ממילא ישתחרר האדם מיראת המות.

לפיכך קובע הרב ב"אורות התשובה": "כל מה שהתשובה מתעמקת יותר, הולכת יראת המות ומתמעטת, עד שפוסקת לגמרי, ומקומה לוקח המצב של "ותשחק ליום אחרון". המציאות הרוחנית שבהויתו האמתית של האדם, כמציאות הרוחנית של העולם כולו, תופסת את בליטתה הרשומה, וודאותה הולכת ומתנוצצת, והמות אבד את שמו (=שהרי אז מגיע האדם להבנה שכעצם החיים האמיתיים נמשכים אחרי כליון גופו) ועמו את מוראו ופלצותו" (פי"א, פ"ג).

באוה"ק ממשיך הרב ומבאר מה הן הדרכים המעשיות והרוחניות שיש להגבירן, כדי להשיג את השחרור משעבוד המות. הרוצה יעיין בפרק "השחרור מיראת המות" (ח"ב, עמ' שפ"א ואילך). כאן אנו מבקשים להמשיך ולברר במידת מה את גישתו של הרב סולבייצ'יק, איש ההלכה, הירא מן המות.

"לא אמות כי אחיה

ואספר מעשי י-ה"

את סיסמת חייו של איש ההלכה תימצת הרב סולובייצ'יק עפ"י מאמר התנא באבות (פ"ד, כב): יפה שעה אחת בתורה ומצוות בעולם הזה מכל חיי עולם הבא (אמנם הנוסח המדויק מדבר על תשובה ומעשים טובים, ולא בכדי, וד"ל). הגריד"ס מחדד את התפיסה הזו וקובע: "אין ההלכה מעונינת בעולם טרנסצנדנטי (מופשט, עליון) כלל וכלל (!). העולם הבא הוא עולם שקט ושאנן, שכולו טוב ושכולו ארוך ושכולו נצח, שאדם מקבל בו שכר המצוות שעשה בעולם הזה. ברם אין קבלת שכר פעולה דתית (עי' באבות פ"א, ג: אנטיגונוס איש סוכו וכו' הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס וכו'. התנא שלל את הכוונה הקודמת למעשה באם היא לצורך קבלת שכר בעוה"ב, ואילו הגריד"ס הופך את קבלת השכר עצמה לפעולה לא-דתית!) ולפיכך מבכר איש ההלכה את העולם הריאלי אל פני ההויה הטרנסצנדנטית, כי הרי כאן יכול אדם ליצור ולפעול ולעשות פרי, ושם אין בידו לשנות שום דבר" (איש ההלכה, עמ' 37). מעשה מפורסם משמש ביטוי לתפיסה זו. מספרים על הגאון מוילנא, שלפני מותו אחז בציצית שכבגדו ובכה ואמר: מה יפה העולם הזה - בפרוטה אחת קונה לו אדם חיי עולם.

והנה, ר' יעקב אומר בפרקי אבות (שם) מאמר הסותר את עצמו מראשו לסופו: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". א"כ, מה יפה יותר? ר' חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א, יושב שברישא עוסק ר' יעקב בעובד ה' שלא על מנת לקבל פרס ואילו הסיפא במי שעובדו על מנת לקבל פרס.

נמצא, עכ"פ, שחיי העולם הזה הופכים לדידו של הגריד"ס לחיי עולם. מתוך כך מוסברת, לשיטתו, חובת ההתרחקות מטומאת מת. הקדושה שמונה רק בחיים, ואילו המות מביא לחוסר אפשרות להמשיך בקיום המצוות ות"ת. ולכן הכהנים, עובדי ה' בקדושה, מצווים להתרחק ממה שמביא להרחקה מקדושה.

מתוך כך מוסברת גישתו של ר' חיים סולובייצ'יק הירא מן המות. אם כל ערכם של נחיים הוא בעוה"ז, בקיום תורה ומצוות, נמצא שהמות הוא בעצם כליון החיים. אין איש ההלכה כופר בהמשכם של חיי הנשמה אחר מיתת הגוף, אלא שאין הם מענינו. את ההתייחדות עם קודשא בריך הוא, מחפש איש ההלכה אך ורק בתחום העולם הזה. יתר על כן, מבחינתו, המעבר לעולם הבא אינו אלא ירידה בדרגה. וכך כותב הגריד"ס: "כשצדיקים יושבים בעולם הבא, שאין בו לא אכילה ולא שתייה, ונהנים מזיו השכינה, הרי הם עוסקים בתורה המתייחסת לחיים הגופנים בעולם השפל. בשעה שעלה משה למרום, מספרת הגמרא, מצאו לקב"ה עוסק בפרשת פרה ואומר: אליעזר בני אומר פרה בת שנים וכו'. תפיסת איש ההלכה קובעת: העליונים כמהים ומתגעגעים אל התחתונים" (שם, עמ' 42).

הגריד"ס מודע לבעיתיות שתפיסה זו עלולה להצמיח, והוא הנתק של קיום תורה ומצוות ממקורן, מנותן התורה והפיכתן לדבר העומד בפני עצמו. וכך במקום שהאדם יהיה ירא את ה' הוא הופך להיות ירא מן השו"ע... (כמאמר החסידי המפורסם). לפיכך הוא מדגיש שוב ושוב שאין לימוד התורה וקיום המצוות מטרה לכשעצמן, אלא הן הדרך להוריד את השכינה אל עולם המעשה.

כשאנו שבים ומציגים את תפיסתו של מרן הרב זצ"ל מול גישתו של הגריד"ס הדמות האידיאלית היא זו של "המתייחד עם קונו, לא מעבר לאופקים רחבים, עטופי סוד ורז, אלא בתוך תוכה של תבל ומלואה" (שם עמ' 40), בעולם ובתורה הנגלים, ולכן אין הוא מתנחם במה שקורה מעבר לאופקי האדם בעה"ז, ואילו הרב סבור שעלינו להכיר ולדעת שהראיה האנושית הגלויה היא מגושמת ונמוכה. וכי בעצם "הוינתו הזמנית הוא ניצוץ אחד מההויה הנצחית, של הוד נצח הנצחים, וזאת היא הכרה פנימית שרויה ברוח היקום, ולא יועילו כל מלחמות רוחניות להזיזה ממקומה" (אוה"ק, ח"ב, עמ' שי"ז). "החפץ האדיר של לאשתאבא בגופא דמלכא, לשוב אל מקור המציאות העליונה, הטהורה, האיתנה, במקור אור אין סוף, נטוע הוא בכל היקום, בכל היצור כולו" (שם, שע"ו). אלא שאין אנו מכירים זאת בעיני בשר טרוטות. "התרופות האמיתיות שבהן העולם הולך ומשתחרר משעבוד המות הן גנוזות באוצר חיים, בנשמתא דאורייתא (תורת הסוד)" (שם, שפ"א). שם נמצא את פשר החיים האמיתי.

"השאיפה אל הדר הנצח מנצחת את המות, ומוחה דמעה מעל כל פנים" ביודענו ש"תשוקת התשוקות וחמדת החמודות, לאור באור החיים".

"התענוג הנפלא של תחית המתים, באור החיים של עדן העליון, של טל אורות טלך, הוא משעשע את הצדיקים ומשמחם

בשמחה עליונה תמיד, עד שכל ההפסקה שבין ההוה לעתיד
הגדול הזה, וההרפתקאות שבינתיים, אינה נחשבת אצלם
למאומה".

יהי רצון שיבולע המות לנצח, ומחה ה' אלקים דמעה מעל
כל פנים, וחרפת עמו יסיר.